

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾՄԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու՝
Օ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

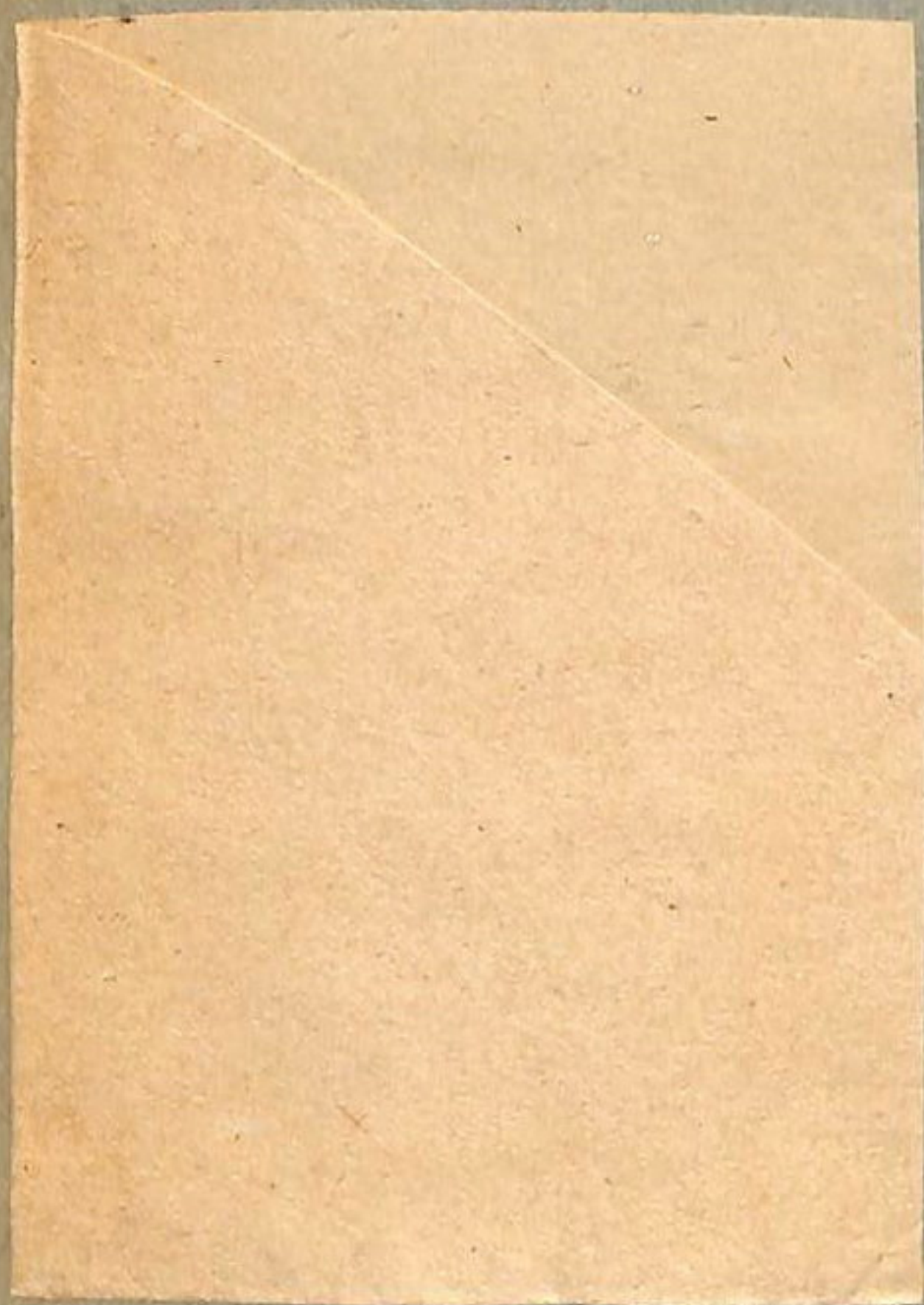
**Ի. Վ. ՍՏԱԼԻՆԸ
ԵՎ ՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՑՈՒՄԸ**

Երևանում կարդացած հրապարակային
դասախոսության ընդարձակ տպագրությունը

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳՑ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ

1949

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ
ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տնտեսագիտական գիտությունների բեկնածու՝
Օ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

3K71-11

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961

Ի. Վ. ՍՏԱԼԻՆԸ
ԵՎ ՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՑՈՒՄԸ

Երևանում կարդացած հրապարակային
դասախոսության ընդարձակ սղագրությունը

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1949

ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՊԼԱՆ

Լեներներ և Ստալինը մեր երկրի ինդուստրիալ զարգացման մասին	4
Մեր երկրի ինդուստրացման ստալինյան սլանը	10
Ինդուստրացման տեմպերի մասին	14
Ինդուստրացման սովետական աղբյուրները և մեթոդները	20
Ինդուստրացման հաղթանակը ՍՍՌՄ-ում	25
Սոցիալիստական ինդուստրիայի զարգացումը կոմունիզմի նյութական-տեխնիկական բազան է	38
Ընկեր Ստալինի առաջնորդությամբ մենք գնում ենք դեպի կոմունիզմ	43

A $\frac{\pi}{7346}$

О. ОГАНЕСЯН

Канд. экон. наук

И. В. СТАЛИН И ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ НАШЕЙ СТРАНЫ

(На армянском языке)

Издание Общества по распространению
политических и научных знаний Арм. ССР
Ереван, 1949 г.

Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկաների Միութ-
յունը ժամանակակից հզոր և առաջնակարգ ինդուստրիայի եր-
կիր է: Նրա անընդգրկելի տերիտորիայի վրա, բոլոր ռեսպուբ-
լիկաներում և մարզերում, դեպի երկինքն են խոյանում տասնյակ
հազարավոր հզոր և դերհզոր գործարանների և ֆաբրիկաների
ծխնելույզները, դոմենյան և մարտենյան հնոցները, նավթահորե-
րի աշտարակները, էլեկտրակայանների և հիդրոէլակայանների շեն-
քերը, քիմիական արդյունաբերության գիգանտները: ՍՍՌՄ-ի
հողի հարուստ ընդերքում օրնիրում գործում են բազմահազար
ածխահորեր և հանքահորեր: Նրա սոցիալիստական դաշտերում
գործում են հարյուր հազարավոր առաջնակարգ տրակտորներ,
կոմբայններ, բեռնատար և այլ բազմաթիվ մեքենաներ: Նրա
երկաթուղային, խճուղային և օդային ճանապարհներով երթե-
կում են բյուրավոր հզոր լոկոմոտիվներ, ժամանակակից ավտո-
մոբիլներ և առաջնակարգ ինքնաթիռներ: Նրա բանակը հազե-
ցած է սպառազինության ժամանակակից և առաջնակարգ տեխ-
նիկայով:

Սովետական Միության ինդուստրիան արտադրում է ժա-
մանակակից բոլոր կարգի և տեսակի մեքենաներ—սկսած ամե-
նանուրբ չափումների գործիքներից մինչև ամենահզոր մեքե-
նաները:

Արդյունաբերության աճման տեմպերի տեսակետից ՍՍՌՄ-ն
առաջին տեղն է գրավում ամբողջ աշխարհում: Նա առաջին
տեղն է գրավում ամբողջ աշխարհում նաև արտադրության տեխ-
նիկայի տեսակետից, արդյունաբերության և գյուղատնտեսու-
թյան նոր տեխնիկայով հագեցված լինելու տեսակետից:

Մեր երկրի վիթխարի այս ինդուստրիան ստեղծվեց պատ-
մության մեջ մինչև այժմ և ոչ մի երկրում չտեսնված կարճ
ժամանակամիջոցում՝ ընդամենը 2—3 հնգամյակի ընթացքում:
Ստալինյան հնգամյակները ՍՍՌՄ արդյունաբերության տեսա-

կետից հետամնաց և ազրարային երկիրը վերածեցին առաջավոր
ինդուստրիալ երկրի, մեքենաներ և սարքավորումներ մուծող
երկրից՝ մեքենաներ և սարքավորում արտադրող երկրի։

Սովետական Միության ինդուստրացման հաղթանակով,
ինչպես և սոցիալիզմի կառուցման մյուս բոլոր բնագավառնե-
րում ձեռք բերած հաղթանակներով, մեր երկիրը պարտական է
նախ և առաջ ընկեր Ստալինին։ Նա է, ընկեր Ստալինը, մեր ին-
դուստրիայի ստեղծողն ու կերտողը։ Նա է, ընկեր Ստալինը, որը
իրեն հատուկ հաստատակամությամբ և վճռականությամբ շա-
րունակեց և կենսագործեց պրոլետարական ռեվոլյուցիայի տիտան
մեծ լենինի կողմից սկսված գործը մեր երկրի ինդուստրացման
բնագավառում։ Նա է, ընկեր Ստալինը, որ զարգացրեց սոցիալիս-
տական ինդուստրացման յենինյան ուժամունքը, մշակեց սոցիա-
լիստական ինդուստրացման մեթոդներն ի տարբերություն կա-
պիտալիստական ինդուստրացման մեթոդների, մատնանշեց ին-
դուստրացման աղբյուրները, մշակեց ամբողջ մանրամասնու-
թյամբ մեր երկրի ինդուստրացման ծրագիրը և մարմնավորե-
լով այն ստալինյան հնգամյակներում, մորիլիզացրեց սովետա-
կան ժողովրդի հերոսական ջանքերը այդ հնգամյակները կեն-
դանի գործի վերածելու պայքարում։

ԼԵՆԻՆԸ ԵՎ ՍՏԱԼԻՆԸ ՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԻԱԼ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեվոլյուցիան նոր դա-
րագլուխ բացեց մարդկային հառարակության պատմության մեջ։
Տապալելով կապիտալիստների և կալվածատերերի իշխանու-
թյունը՝ Ռուսաստանի պրոլետարիատը, բոլշևիկների պարտիայի
գեկավարությամբ, հաստատեց իր տիրապետությունը երկրում —
պրոլետարական դիկտատուրան։ Դրանով իսկ պրոլետարիատը
նվաճեց այն քաղաքական բաղան, առանց որի հնարավոր չի սո-
ցիալիզմի կառուցումը Ռուսաստանում և առհասարակ և ոչ մի
երկրում։

Պրոլետարական դիկտատուրայի և նրա պետական ձևի՝ Սո-
վետական իշխանության հաստատմամբ Ռուսաստանն իր քա-
ղաքական կառուցվածքով հասավ և անցավ բոլոր առաջավոր
կապիտալիստական երկրներից։ Սակայն քաղաքական այդ բարձր

կառուցվածքը խարսխվում էր հետամնաց էկոնոմիկայի վրա, արդյունաբերության չափազանց հետամնաց բաղայի վրա: Այսպիսով ստեղծվեց հակասություն երկրի առաջավոր քաղաքական կառուցվածքի և հետամնաց էկոնոմիկայի միջև: Անհրաժեշտ էր լիկվիդացնել այդ հակասությունը, էկոնոմիկան բարձրացնել մինչև քաղաքական կառուցվածքի մակարդակը, օգտագործել պրոլետարիատի ղեկատարության որպես վճռական ֆակտորի՝ երկրում սոցիալիզմի կառուցման տնտեսական բաղա ստեղծելու համար: Առանց դրան հնարավոր չէր ոչ սոցիալիզմի կառուցումը մեր երկրում և ոչ էլ մեր երկրի ինքնուրույնության սլաշտպանումը կապիտալիստական աշխարհից:

Լենինը դեռևս Հոկտեմբերյան ռևոլուցիայի նախօրյակին, 1917 թվի սեպտեմբերին իր՝ «Սպառնացող կատաստրոֆան և ինչպես պայքարել նրա դեմ» հոդվածում խոսելով այդ ժամանակաշրջանի քաղաքական կառուցվածքի և էկոնոմիկայի փոխհարաբերության մասին, մատնանշում էր հետևյալը.

«Ռևոլուցիան արավ այն, որ Ռուսաստանը մի քանի ամսվա ընթացքում իր քաղաքական կառուցվածքով հասավ առաջավոր երկրներին:

Բայց այդ քիչ է: Պատերազմն անողոք է, նա հարցը դնում է դաժանորեն խիստ՝ կամ կործանվել, կամ հասնել առաջավոր երկրներին և նրանցից անցնել նաև տնտեսապես... Կործանվել կամ ամբողջ ուժով առաջ վազել: Այսպես է դրված հարցը պատմության կողմից»: (Լենին, Երկեր, հատոր 25, 4-րդ հրատ., էջ 338, ընդգծումներն Լենինինն են):

Եթե Լենինի այս խոսքերը վերաբերում էին Հոկտեմբերյան ռևոլուցիայի նախօրյակին, երբ պրոլետարիատը դեռևս քաղաքական իշխանություն չէր նվաճել, ապա առավել ևս նրանք վերաբերում են Հոկտեմբերյան ռևոլուցիայից հետո ստեղծված շրջանին, երբ Ռուսաստանն իր քաղաքական կառուցվածքով ոչ միայն հասավ, այլև անցավ բոլոր առաջավոր կապիտալիստական երկրներից:

Ռուսաստանի տեխնիկա-տնտեսական հետամնացությունը պրոլետարիատը ժառանգեց նախկին բուրժուական և ցարական Ռուսաստանից: Այդ հետամնացությունը դարերի պատմություն ուներ: Նա, այդ հետամնացությունը, զգացվում էր որպես մեծագույն չարիք Ռուսաստանի համար և ռևոլուցիայից առաջ:

Առավել ևս նա զգալի դարձավ պրոլետարական ուսուցիչայից հետո:

Ի՞նչ էր ներկայացնում ցարական Ռուսաստանը երկրի արտադրողական ուժերի զարգացման տեսակետից, նախ և առաջ ինդուստրիալ զարգացման տեսակետից: Նթե իր տերիտորիալ տեսակետից Ռուսաստանը զբաղում էր երկրագնդի մեկ վեցերորդ մասը (առաջին տեղը ամբողջ աշխարհում), աղդարնակության քանակի տեսակետից՝ երրորդ տեղը, Չինաստանից և Հնդկաստանից հետո, ապա արդյունաբերության պրոդուկցիայի արտադրանքի տեսակետից նա զբաղում էր հինգերորդ տեղը ամբողջ աշխարհում (ԱՄՆ, Գերմանիա, Յնգլիա, Ֆրանսիա, Ռուսաստան):

Ինդուստրիայի այնպիսի վճռական ճյուղերը, ինչպիսիք են սև մետաղագործությունը, հաստոցային արդյունաբերությունը, ավտոմոբիլային և տրակտորային արդյունաբերությունը, ավիացիոն արդյունաբերությունը, ժամանակակից քիմիական արդյունաբերությունը, ժամանակակից գյուղմեքենաների արդյունաբերությունը — չկային Ռուսաստանում: Իսկ մյուս ճյուղերի՝ էլեկտրոէներգիայի, նավթամթերքների և ածխի արդյունաբերության ասպարեզում Ռուսաստանն առաջավոր կապիտալիստական երկրների համեմատությամբ կանգնած էր վերջին տեղում: Նգած ինդուստրիայի կարևորագույն ճյուղերը — մետաղագործական արդյունաբերության 72 տոկոսը, քարածխի արդյունաբերության 75 տոկոսը, նավթարդյունաբերության 70 տոկոսը — գտնվում էր անգլիական, ֆրանսիական, բելգիական և արտասահմանյան այլ կապիտալիստական երկրների ձեռքին: Ցարական Ռուսաստանը հանդիսանում էր այդ երկրների կիսագաղութը:

Էլ ավելի վատ էր գյուղատնտեսության տեխնիկական զինվածությունը: Տրակտորների և ժամանակակից գյուղմեքենաների մասին խոսելն ավելորդ էր: Նրանք չկային Ռուսաստանում:

Ռուսաստանը դրավում էր վերջին տեղերից մեկը մյուս կապիտալիստական երկրների համեմատությամբ. ցորենի բերքատվության տեսակետից՝ 16-րդ տեղը, տարեկանի տեսակետից՝ 10-րդ տեղը և այլն:

Տեխնիկա-տնտեսական ալյալիսի հետամնացութունը դուրդվում էր երկրի ընդհանուր աղքատության հետ: Մասսաները զտնվում էին ծայր աստիճան հետամնաց և աղքատ վիճակում: Ցարական Ռուսաստանը հանդիսանում էր ժողովուրդների բանտ, ինքնիշխանության և կամայականության մի երկիր, որտեղ ըստ Գերցենի արտահայտության՝ «Սմեն մի մասնավոր պրիստավ չթագադրված միապետ էր, իսկ միապետը—թագադրված ժանդարմ»: Անասելի վատ էր բանվորների կացությունը Ռուսաստանում: 1912 թվականին բանվորները նկարագրելով իրենց և կապիտալիստների վիճակը, բոլշևիկյան «Զվեզդա»-ում գրում էին. «Կանցնի մի տարի և ահա կապիտալիստի մոտ մի նոր ծալք ևս կավելանա նրա ճարպոտ շլինքին կշտությունից և իր ուժի մեջ ունեցած վստահությունից, իսկ բանվորի մոտ նոր կնճիռ կավելանա նրա երեսին՝ քաղցած կյանքից, վաղվա օրվա մասին եղած տագնապից»: Գյուղում իշխում էր աշխարհակեր կուլակը, աշխատավոր գյուղացիների վամպիրը: Ողջ գյուղացիական տնտեսություններից 65⁰/₀-ը չքավորներ էին, 10—15 տոկոս կազմող կուլակները գերիշխում էին գյուղում:

«Գյուղացին հասցված էր կյանքի ուղվորական մակարդակի,—ասում էր Լենինը,—նա իր անասունների հետ էր ապրում, ցնցոտի հագնում, թելուկով կերակրվում... Գյուղացիները խրոնիկական սով էին ապրում և տասնյակ հազարներով մեռնում սովից ու ավելի ու ավելի հաճախ կրկնվող անբերությունների ժամանակ ծաղող համաճարակներից»: (Լենին: Երկեր, հատոր 4-րդ, էջ 545, հայերեն հրատարակություն):

ՍՍՌՄ-ում պրոլետարիատի խնդիրը կայանում էր նրանում, որպեսզի նա օգտագործելով պրոլետարիատի դիկտատուրան՝ որպես վճռական քաղաքական ֆակտորի — մինչև վերջը լիկվիդացնի միջնադարյան մնացորդները երկրում, դուրս բերի երկիրը տեխնիկական և տնտեսական հետամնացությունից, ամբողջ վճռականությամբ առաջ մղի ՍՍՌՄ-ի սոցիալիստական ինդուստրացիան դործը, որպես սոցիալիզմի կառուցման տնտեսական բաղադրիչ: Քաղաքական իշխանությունը պրոլետարիատի, ձեռքին և նրա տրամադրության տակ եղած տնտեսական հրամանատարական բարձունքները հնարավորություն էին տալիս նրան լիովին իրագործելու այդ խնդիրները:

Սկսված քաղաքացիական կռիվները ժամանակավորապես հետաձգեցին այդ խնդիրների իրագործումը: Նրեք տարի տևող քաղաքացիական կռիվները էլ ավելի քայքայեցին առանց այն էլ իմպերիալիստական պատերազմի ընթացքում քայքայված երկրի տնտեսական կյանքը և մասնավորապես արդյունաբերությունը: Խոշոր արդյունաբերության արտադրանքը 1920 թվականին 7 անգամ պակաս էր նախապատերազմյան մակարդակից: Գյուղատնտեսության արտադրանքը նախապատերազմյանի 50 տոկոսն էր կազմում միայն: Բանվոր դասակարգը — երկրի արտադրողական ուժերի գլխավոր ֆակտորը, ջրված էր ամբողջ երկրով մեկ, զրադված էր տնայնագործությամբ և վառիչներ պատրաստելով: Նա ապաստարանավորվում էր: Պրոլետարիական դիկտատուրայի դասակարգային բազան սկսեց թուլանալ:

Միակ ելքը այդ դրությունից՝ դա երկրի տնտեսական կյանքի վերականգնումն էր և նախ և առաջ երկրի արդյունաբերության վերականգնումը, նրա ինդուստրացումը:

Եվ ինչն էլ կրկին անգամ ամբողջ օրությամբ դնում է երկրի սոցիալիստական ինդուստրացիան հարցը:

«Ռուսաստանի համար, — ասում է ինչն էլ, — փրկությունը ոչ միայն գյուղացիական տնտեսության լավ բերքն է — այդ դեռ քիչ է — և ոչ միայն գյուղացիությանը սպառման առարկաներ մատակարարող թեթև արդյունաբերության լավ կացությունը — այդ էլ դեռ քիչ է — մեզ անհրաժեշտ է նաև ծանր ինդուստրիա... առանց ծանր արդյունաբերությունը փրկելու, առանց այն վերականգնելու մենք ոչ մի արդյունաբերություն չենք կարող կառուցել, իսկ

առանց նրան մենք առհասարակ կկործանվենք որպես ինքնու-
րույն երկիր... Ծանր արդյունաբերությունը պետական նպաստ-
ների կարիք ունի: Եթե մենք այդ նպաստները չգտնենք, ապա
մենք որպես քաղաքակիրթ պետություն — էլ ես չեմ ասում որ-
պես սոցիալիստական պետություն — կորած ենք»: (Լենին, Երկեր,
հատոր 27-րդ, էջ 349):

Ահա թե ինչու դեռևս քաղաքացիական կռիվները չվեր-
ջացած, 1920 թվի դարնանը, Լենինը ձեռնամուխ է լինում մեր
երկրի ինդուստրիալիզմի վիթխարի ծրագրի մշակմանը — Գոելոու-ի
պլանի մշակմանը: Այդ պլանը նախատեսում էր 10 — 15 տարվա
ընթացքում հսկայական չափով դարգացնել մեր երկրի ածխի,
երկաթահանքի, նավթի, տորֆի, չուգունի, ալումինի, պողպա-
տի, էլեկտրիֆիկացիայի և դյուղատնտեսության դարգացումը:
Դա մեր երկրի սոցիալիստական ինդուստրիալիզմի լենինյան
առաջին պլանն էր: Թե ինչպիսի նշանակություն էր տալիս Լե-
նինն այդ պլանին, դա երևում է նրա խոսքերից. «Իմ կարծի-
քով այս — մեր պարտիայի երկրորդ ծրագիրն է... Կոմունիզմը —
Սովետական իշխանությունն է պլյուս ամբողջ երկրի էլեկտրի-
ֆիկացիան: Այլ կերպ երկիրը մնում է մանր դյուղացիական և
հարկավոր է, որ մենք այդ պարզ դիտակցենք... Միայն այն ժա-
մանակ, երբ երկիրն էլեկտրիֆիկացվի, երբ արդյունաբերու-
թյունը, դյուղատնտեսությունը և տրանսպորտը կդրվեն ժամա-
նակակից խոշոր արդյունաբերության տեխնիկական բազայի
վրա, միայն այն ժամանակ մենք կհաղթանակենք վերջնականապես»
(Լենին, Երկեր, հատ. 26, էջ 45 — 47: Ընդգծումներն իմն են: Օ. Ն.):

Գոելոու-ի պլանն ամենաջերմ պաշտպանություն և ամենա-
բարձր գնահատական ստացավ ընկեր Ստալինի կողմից: Կար-
գալով այն, ընկեր Ստալինը գրում էր Լենինին. — «Հիանալի, լավ
կազմված գիրք է: Առանց չափերտների իսկապես միառնական և
իսկապես պետական-տնտեսական պլանի վարպետորեն կազմված
ուրվագիծ...

Իմ կարծիքն է՝

1. Այլևս ոչ մի բոսի չկորցնել պլանի մասին շաղակրատե-
լու վրա.

2. Սկսել գործի անհապաղ պրակտիկ ձեռնարկումը:

3. Այդ ձեռնարկման շահերին ենթարկել մեր աշխատանքի

առնվազն 1/3-ը, (2/3-ը «ընթացիկ» կարիքների վրա կգնա)...
(Ի. Ստալին, Երկեր, հատոր 5, էջ 55, 56 հայ. հրատ.):

Այսպես էլ մարքսիզմի երկու հանճարների միասնական
կարծիքը երկրի տնտեսական կյանքի զարգացման, ինչպես և
ուսուցիչայի բոլոր հարցերում:

Դաժան մահը հնարավորությունն չտվեց Լենինին կենսա-
գործելու երկրի ինդուստրացման պլանը, ավարտելու սո-
ցիալիզմի կառուցումը մեր երկրում: Այդ գործը վիճակվեց
ընկեր Ստալինին:

ՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՅՄԱՆ ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ՊԼԱՆԸ

1924—25 թվականներին Սովետական Միությունը մոտենում
էր տնտեսության վերականգնման շրջանի ավարտմանը: Խոշոր
արդյունաբերությունն արդեն 1925 թվականին տալիս էր նախա-
պատերազմյան արդյունաբերության արտադրանքի երեք քա-
ռորդը: Դյուղատնտեսության արտադրանքը նախապատերազ-
մյանի 87 տոկոսին էր հասել: Այսպիսով, ողջ ժողովրդական տըն-
տեսությունը մոտենում էր վերականգնման շրջանի ավարտ-
մանը: Սակայն կարո՞ղ էր արդյոք մեզ բավարարել նախապա-
տերազմյան մակարդակը: Կարո՞ղ էինք մենք արդյոք իրագործել
սոցիալիզմի կառուցումը մեր երկրում այդ մակարդակի վրա:
Պարզ է, որ ոչ, քանի որ նախապատերազմյան մակարդակը, ինչ-
պես մատնանշեցինք վերևում, հետամնաց երկրի մակարդակ էր:

Այստեղից, ամբողջ հասակով մեր առաջ ծառացավ երկրի
տնտեսական շինարարության հեռանկարների, բնույթի հարցը,
Սովետական Միության մեջ սոցիալիզմի կառուցման բախտի
հարցը: «Ինչ ուղղությամբ պետք է վարել տնտեսական շինա-
րարությունը Սովետական Միության մեջ, սոցիալիզմի ուղղու-
թյամբ, թե՞ մի որևէ այլ ուղղությամբ: Արդյոք պե՞տ

չու և կապիտալիզմի ստարիլիզացիայի պայմաններում... Ինչպե՞ս
պետք է կառուցել սոցիալիստական ժողովրդական տնտեսությու-
նը, որ ծայրից պետք է սկսել այդ շինարարությունը»։ (Համկ(բ)Պ
պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 373, Երևան, 1946 թ.)։

Ընկեր Ստալինն այս բոլոր հարցերին տվեց իրեն հատուկ
պարզ, սրտշակի և ուղղակի պատասխան։ Այն, ասում էր նա,
մենք ունենք այն բոլորը, ինչ անհրաժեշտ է լիակատար սոցիա-
լիստական հասարակարգ կառուցելու համար մեր երկրում։ Այդ
հարցը թեորեն իկորեն վաղուց էր վճռված մեր պարտիայի կող-
մից, Լենինի և Ստալինի կողմից։ Այժմ, ժողովրդական տնտե-
սության վերականգնման շրջանի վերջում այս հարցը դրվում է
որպես պրակտիկ հարց, որպես օրվա հսկող խնդիր։ Եվ Լենինյան
այդ մեծ ստեղծագործողը ամբողջ ֆրոնտով մեկ պայքար ծա-
վալելով ժողովրդի թշնամիների դեմ, մշակում է սոցիալիզմի
կառուցման կռիվներն՝ պլանը, ցույց է տալիս այդ հարցի լուծման
ուղիները, մորիլիզացնում պարտիան, բանվոր դասակարգը, աշ-
խատավոր դյուղացիությունը սոցիալիզմի կառուցման համար
մղվելիք պայքարում։ 1917 թվի հոկտեմբերին մենք հաղթեցինք
կապիտալիզմին Բաղաճակաճապես։ Այժմ մենք նրան պետք է
հաղթեինք նաև տնտեսապես—այդպես էր դրված հարցը։

Սակայն ինչի՞ց պետք էր սկսել սոցիալիզմի կառուցումը մեր
երկրում, որն էր այն բանալին, որի օգնությամբ մենք պետք է
ձեռնարկեինք համաշխարհային պատմական նշանակություն ու-
նեցող այդ վիթխարի գործի կենսագործումը։

Երկրի սոցիալիստական ինդուստրացումը—ահա այն գլխա

ընդհանրապես ամեն մի արդյունաբերության զարգացումն է: Կան նույնիսկ այնպիսի տխմարներ, որոնք գտնում են, թե դեռ Իվան Ահեղը, որը մի ժամանակ արդյունաբերության որոշ սաղմ էր ստեղծում, ինդուստրիալիստ էր: Եթե այդ ուղիով ընթանանք, ապա Պյոտր Մեծին պետք է առաջին ինդուստրիալիստն անվանենք: Այդ, իհարկե, սխալ է: Արդյունաբերության ամեն մի զարգացում ինդուստրացում չէ: Ինդուստրացման կենտրոնը, նրա հիմքը ծանր արդյունաբերության զարգացումն է (վառելիք, մետաղ և այլն), վերջիվերջո, արտադրության միջոցների արտադրության զարգացումն է, իր սեփական մեքենաշինության զարգացումն է» (Ի. Ստալին, Երկեր, հատոր 8-րդ, էջ 136—137, հայ. հրատ.):

Այս բոլորից բխում է, որ մեր երկրի ինդուստրացումը չէր սպառվում արդյունաբերության զարգացմամբ ընդհանրապես: Ինդուստրացումը—այդ նշանակում է չուգունի, պողպատի, ածուխի, նավթի արտադրության զարգացումը, ավտոմոբիլային արդյունաբերության, հաստոցային և ամեն կարգի մեքենաշինության զարգացումը, ավիացիայի, տրակտորների, շոգեքարշերի արտադրության զարգացումը, ժամանակակից քիմիական արդյունաբերության զարգացումը, նշանակում է արտադրության միջոցների արտադրության զարգացումն ընդհանրապես:

* * *

Երկրի ինդուստրացման հարցը իր ամբողջ ծավալով քնննության առնվեց պարտիայի 14-րդ համագումարում, 1925 թ., մի համագումար, որը սոցիալիզմի կառուցման պատմության մեջ է մտել որպես ինդուստրացման համագումար:

Համագումարը շրջադարձային կետ հանդիսացավ ՍՍՌՄ-ի կյանքում: Այդ շրջադարձն իրագործվում էր մեծ Ստալինի կողմից, նրա անմիջական ղեկավարությամբ: Համագումարում տրված իր փայլուն զեկուցման մեջ ընկեր Ստալինը ամենայն վրճառականությամբ և հետևողականությամբ առաջ քաշեց մեր երկրի զարգացման գլխավոր գծի հարցը—երկրի ինդուստրացման հարցը:

«Մեր երկիրն ագրարայինից վերածել իր սեփական ուժերով անհրաժեշտ սարքավորում արտադրելու ընդունակ ինդուստրիալ երկրի,— ահա թե որն է մեր գլխավոր գծի էությունը, հիմքը: Գործը մենք պետք է այնպես կազմակերպենք, որ տրնտեսավարների մտքերն ու ձգտումներն ուղղված լինեն հատկապես դեպի այդ կողմը, մեր երկիրը սարքավորում ներմուծող երկրից՝ սարքավորում արտադրող երկիր դարձնելու կողմը: Որովհետև այդ է մեր երկրի տնտեսական ինքնուրույնության հիմնական երաշխիքը: Որովհետև այդ է երաշխիքը, որ մեր երկիրը չի դառնա կապիտալիստական երկրների կցորդը»: (Ստալին, ՀամԿ(Բ)Պ քաղաքական հաշվետվությունը 14-րդ համագումարին, Երկեր, հատոր 7, էջ 392—393, հայ. հրատ.):

Տրոցկիստները համագումարում գրոհ կազմակերպեցին պարտիայի գլխավոր գծի դեմ, առաջ քաշելով երկրի դարգացման հեռանկարների իրենց «գլխավոր գիծը» — մեր երկրի ագրարացման գիծը: Այդ գծի էությունն այն էր, որ ՍՍՌՄ-ն պետք է արտահաներ գյուղատնտեսական պրոդուկցիա և դրա փոխարեն ներմուծեր արդյունաբերական սարքավորում: Տրոցկիստների առաջ քաշած այդ գիծը, որը մեր երկիրն իմպերիալիստական երկրների գաղութ դարձնելու գիծ էր նշանակում, մինչև վերջ մերկացվեց ընկեր Ստալինի կողմից՝ համագումարում: Ընկեր Ստալինը մատնանշում էր, որ տրոցկիստական քաղաքականությունը երկրի դարգացման հեռանկարների հարցում — դա մեր երկրի դառնաացման¹ քաղաքականությունն է:

«Սրանից ի՞նչ է հետևում: Սրանից հետևում է այն,— ասում էր ընկեր Ստալինը,— որ Գերմանիան մեզ տալու է սարքավորում, մենք ներմուծելու ենք այն, իսկ արտահանելու ենք գյուղատրն-

¹ Դառնալիք — ամերիկյան Ֆինանսխես էր, որն առաջարկում էր հետևել այլը, որպեսզի Գերմանիան կարողանա վճարել իր ռեպարացիոն գումարները Անտանտայի պետություններին — Անգլիային և Ֆրանսիային, իսկ այս վերջիններս էլ վճարեն իրենց պարտքերը ԱՄՆ-ին, ապա պետք է դարգացնել Գերմանիայի ինդուստրիան ԱՄՆ-ի վարկավորման օգնությամբ: Սակայն հարց է առաջ գալիս, թե որտեղ պետք է վաճառել իր արդյունաբերության պրոդուկցիան Գերմանիան, որտեղից նա պետք է շուկա գտնի: Ո՛չ Անգլիան, ոչ Ֆրանսիան և ոչ էլ ԱՄՆ չէին ղեջելու իրենց շուկաները Գերմանիային: Այդպիսի շուկա ըստ Դառնալիքի պետք է հանդիսանար Սովետական Միությունը:

տեսական մթերքներ: Մենք, այսինչն՝ մեր արդյունաբերությունը, այսպիսով՝ կգտնվենք Նվրոպայի կողմից շղթայված վիճակում: Դառուեսի սլանի հիմքն էլ հենց այդ է: (Ի. Ստալին, Երկեր, հատ. 7, էջ 392, հայ. հրատ.):

Ստացվում է մի ընդհանուր միասնական ճակատ ամերիկյան իմպերիալիզմից մինչև տրոցկիզմը ուղղված՝ ՍՍՌՄ-ի անկախության դեմ:

Պարտիայի 14-րդ համագումարում ընկեր Ստալինը մատնանշում էր երկրի տնտեսական զարգացման երկու գլխավոր գիծ: Առաջինը մեր պարտիայի, ստալինյան գլխավոր գիծն էր. որն ուղղում էր մեր երկիրը դեպի նրա ինդուստրիալ զարգացումը, դեպի ՍՍՌՄ-ի անկախությունն ու ինքնուրույնությունը, դեպի սոցիալիզմի հաղթական կառուցումը: Մյուս գիծը — դա տրոցկիստների գիծն էր, որը ձգտում էր ուղղել մեր երկրի զարգացումը դառուեսացման ուղիով, ՍՍՌՄ-ն իմպերիալիստական երկրներին կցորդ դարձնելու ուղիով: Դա մեր երկրի կապիտուլացիայի և սոցիալիզմի հաղթանակի ժխտման գիծն էր: Տրոցկիստների-գինովեականների այդ դավաճանական գիծը ամբողջովին մերկացվեց ընկեր Ստալինի կողմից պարտիայի 14-րդ համագումարում: Պարզ է, որ առանց տրոցկիզմը գլխավոր ջախջախելու պարտիան չէր կարող առաջ տանել երկրի ինդուստրացման գործը: Տրոցկիզմի, ինչպես և մյուս հակալենինյան խմբավորումների ջախջախումը դա մեր երկրի ինդուստրացման անհրաժեշտ պայմանն էր:

Մեր երկրի ինդուստրացման մասին պարտիայի 14-րդ համագումարում ընդունված ստալինյան գլխավոր գիծը դարձավ հետագա մեր ողջ տնտեսական շինարարության հիմքը, ՍՍՌՄ-ի զարգացման լեյտամոտիվը:

ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՅՄԱՆ ՏԵՄՊԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

<

Մտածո՞ւմ եք դուք, որ կարելի է ողորակելի վերջնական հաղթանակին հասնել այդ հակասության առկայության պայմաններում: (Ստալին: Տես՝ Լենին և Ստալին, երկերի ժողովածու երեք հատորում, հատոր 3-րդ, էջ 315):

Երկրի ինդուստրացման զարգացման բարձր տեմպ— ահա թե ինչով մենք կկարողանանք լուծել այդ հակասությունը:

Անկասկած կարելի էր երկրի ինդուստրացման ավելի դանդաղ տեմպ վերցնել, եթե մենք ունենայինք զարգացման հասած այնպիսի տեխնիկա, ինչպիսին, ասենք, Գերմանիան ունի: «Այդ պայմանի դեպքում մենք կկարողանայինք զարգացնել ինդուստրիան ավելի նվաղ տեմպով, չվախճնալով հետ մնալ կապիտալիստական երկրներին և դիտենալով, որ մենք մի հարվածով կարող ենք անցնել նրանց» (Նույն տեղը, էջ 317): Կարելի էր նույնպես ավելի դանդաղ տեմպ վերցնել նաև այն դեպքում, եթե մեր երկիրը, միակ Սովետական երկիրը չլիներ՝ շրջապատված կապիտալիստական երկրներով, եթե Սովետական Միության կողքին լիներ, ասենք, սովետական Գերմանիա, կամ սովետական Անգլիա: Այն ժամանակ նույնպես կարիք չէր լինի այդպիսի արագացրած տեմպերով առաջ դնալ: «Այդ պայմանի դեպքում կապիտալիստական շրջապատը չէր կարող մեզ համար ներկայանալ այն լուրջ վտանգը, որպիսին նա ներկայացնում է այժմ...»: (Նույն տեղը, էջ 317: Ընդգծումներն ընկեր Ստալինինն են):

Դժբախտաբար այս պայմաններին և ոչ մեկը մեզ համար գոյություն չունի: Մենք որպես միակ Սովետական երկիր շրջապատված էինք կապիտալիստական երկրներով, որոնք թշնամաբար էին տրամադրված դեպի մեզ, որոնք երազում էին մեզ հոշոտելու մասին: Կասեցնել տեմպերը, ինչպես առաջարկում էին բուխարինականները, դա նշ

ճապոնական բարոնները: Բոլորը հարվածում էին հետամնացութ-
յան համար... Հիշեցեք մինչև ուղևորներն քանաստեղծի խոսքե-
րը— «Դու և՛ աղքատ ես, դու և՛ լիառատ ես, դու և՛ հղոր ես, դու
և՛ անղոր ես, մայր Ռուսիա»: Հին քանաստեղծի այս խոսքերը լավ
էին սերտել այդ պարոնները: Նրանք հարվածում ու ավելաց-
նում էին՝ «դու լիառատ ես», հետևապես քո հաշվին կարելի է
շահվել: Նրանք հարվածում էին ու ավելացնում. «դու աղքատ
ես, անղոր ես», հետևաբար քեզ կարելի է անպատիժ հարվածել ու
կողոպտել: Արդեն այս է շահագործողների օրենքը— հարվածել հե-
տամնացներին ու թուլներին: Կապիտալիզմի գալլային օրենքը»:
(Ի. Ստալին, Լենինի դմի հարցերը, էջ 402, 1940 թ., Երևան):

Արտաքին պայմանների տեսակետից մեր երկրի ինդուստ-
րացման արագ տեմպի անհրաժեշտությունն ուներ նաև մի այլ
կարևոր նշանակություն: Դա ազդեցություն և պրակտիկ այն մեծ
նշանակություն էր, որը պետք է ունենար նա ուղևորներն շար-
ժումն ամբողջ աշխարհում դարգացնելու համար, «որովհետև ինչ
քան է պրոլետարիատի դիկտատուրայի օրով մետաղարդյունա-
րերություն բուռն աճումը, եթե ոչ մի ուղղակի ապացույց, որ
պրոլետարիատն ընդունակ է ոչ միայն քանդելու հինը, այլև
կառուցելու նորը, որ նա ընդունակ է իր սեփական ուժերով
կառուցելու նոր արդյունաբերություն և մարդու կողմից մար-
դու շահագործումից ազատ նոր հասարակություն»: (Ի. Վ.
Ստալին, Երկեր, հատոր 7, էջ 144, հայ. հրատ.): ՍՍՌՄ-ի
բանվոր դասակարգի միջազգային պարտավորությունն այս կա-
րևորագույն կողմը մենք երբեք չենք կարող մոռանալ: «Այժմ,—
ասում էր Լենինը,— միջազգ

Աջերը ուղղակի դեմ արտահայտվեցին Դնեպրոդէսի շինարարությանը, պահանջելով միջոցները ծանր ինդուստրիայից փոխադրել թեթև արդյունաբերության մեջ:

Անհրաժեշտ էր մինչև վերջը մերկացնել և ջախջախել այս անգամ աջերին, և առաջ տանել մեր երկրի ինդուստրացման գործն արագացրած տեմպերով: Այդ բանը կատարեց մեր պարտիան ընկեր Ստալինի գլխավորությամբ:

Առանց աջերի խմբակի ջախջախման մենք չէինք կարող իրագործել մեր երկրի ինդուստրացումը, դյուղի սոցիալիստական վերակառուցումը, հետևապես և սոցիալիզմի հաղթանակը մեր երկրում:

ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՅՄԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Երկրի վիթխարի ինդուստրացումը պահանջում էր հսկայական միջոցներ, հսկայական կապիտալ ներդրում: Ո՞րտեղից վերցնել այդ միջոցները: Ընկեր Ստալինը ցուցադրեց գլխավոր կապիտալիստական երկրների ինդուստրացման պատմությունը, այդ երկրների ինդուստրացման աղբյուրներն ու մեթոդները: Նա ցույց տվեց Անգլիայի ինդուստրացման պատմությունը: Անգլիայի ինդուստրացումն իրագործվել էր հարյուր միլիոնավոր դաղուծային ժողովրդի հաշվին, նրանց կեղեքման, շահագործման, ոչ համարժեք փոխանակության, ուղղակի թալանի հաշվին: Գաղութներից ստացված հսկայական այդ կապիտալները — որպես առատության եղջուրից թափված բարիքներ, ստեղծեցին Անգլիայի ինդուստրիան: Ընկեր Ստալինը մատնանշեց Գերմանիայի ինդուստրացման պատմությունը: Գերմանիայի ինդուստրացման գործում վճռական նշանակություն ունեցավ Ֆրանս-պրուսական պատերազմից հետո Գերմանիայի՝ Ֆրանսիայից ստացած 5 միլիարդանոց կոնտրիբուցիան: Հետևապես Գերմանիայի ինդուստրիան մեծ մասամբ ստեղծվել է Ֆրանսիական ժողովրդական մասսաների հաշվին: Ընկեր Ստալինը մատնանշեց, այնուհետև, ցարական Ռուսաստանի ձգտումները՝ մազլցելու դեպի ինդուստրիալ զարգացման ուղիները, օտարերկրյա կապիտալիստական երկրներից ստրկական պայմաններով փոխառություններ վերցնելու միջոցով: Այդ նույնպես երկիրը ինդուստրացման ենթարկելու

մի որոշ ուղի էր: Սակայն դա Ռուսաստանի ժողովրդական մաս-
սաների ստրկացման դնով ձեռք բերվելիք ուղի էր, Ռուսաս-
տանը կիսաազադութ դարձնելու ուղի: Վերջապէս ընկեր Ստալինը
մատնանշեց ԱՄՆ-ի ինդուստրացման պատմությունը, մի հը-
կիր, որի ինդուստրացումը տեղի ունեցավ մի կողմից՝ 30—40
տարվա ընթացքում դրսից ներմուծվող փոխառությունների և
երկարատե վարկերի միջոցով, մյուս կողմից՝ նրա շրջապատող
երկրների ու կղզիների թալանի միջոցով:

Պարզ է, որ այս ուղիներից ոչ մեկը ընդունելի չէր մեզ
համար: Այդ բոլորը երկրի ինդուստրացման կապիտալիստական
ուղիներ ու կապիտալիստական մեթոդներ էին: Մենք իրադրոճե-
լու էինք ինդուստրացման սոցիալիստական եղանակը մեր երկ-
րում, սրը սկզբունքորեն տարբերվում է ինդուստրացման կապի-
տալիստական եղանակից:

Այստեղից՝ ամբողջ հասակով մեկ մեր առաջ ծառացավ
ինդուստրացման միջոցների, նրա աղբյուրների հարցը: Անկաս-
կած մենք չէինք հրաժարվում որոշ նպաստավոր պայմաններով
փոխառություն վերցնելու կապիտալիստական երկրներից այդ
նպատակի համար: Սակայն նրանք մերժեցին մեզ այդ բանում:
Նրանք ոչ մի մտադրություն չունեին, և չէին էլ կարող ունե-
նալ, օգնելու մեզ, մեր երկրի ինդուստրացման հարցում:

Ուրեմն ի՞նչ էր մնում մեզ անելու: Մեզ մնում էր մեր սե-
փական միջոցներով, մեր հաշվին ինդուստրացման ենթար-
կել երկիրը: Ունեինք մենք արդյոք այդ միջոցները: Այո, ու-
նեինք: Այդ միջոցները, որոնք միանգամայն ռեալ միջոցներ
էին, ցույց էր տալիս մեզ ընկեր Ստալինը: Դրանք սոցիալիս-
տական կռտակման միջոցներն

տրիայի դարդացմանը, որ այդ գործում ուշանալը նշանակում է տանուլ տալ: (Ի. Ստալին: Ճառ Մոսկվա քաղաքի Ստալինյան ընտրական օկրուգի ընտրողների նախընտրական ժողովում 1946 թ. փետրվարի 9-ին, էջ 16, հայ. հրատ.):

Այսպիսով, էլ ավելի դժվարանում էր մեր երկրի ինդուստրացման գործը: Մենք պետք է սկսեինք անմիջապես ծանր արդյունաբերության դարդացումից և յոթմղոնյան քայլերով առաջ տանեինք այդ: Դրանից էր կախված մեր երկրի ինքնուրույնության հարցը, սոցիալիզմի կառուցման բախտը մեր երկրում, Սովետական իշխանության գոյության հարցը ՍՍՌՄ-ում:

Այնուհետև սկզբունքային տարբերություններ գոյություն ունի ինդուստրացման կապիտալիստական և սոցիալիստական եղանակի միջև՝ աշխատավորական մասսաների շահերի տեսակետից: Ինդուստրացման կապիտալիստական եղանակը տանում է դեպի ինդուստրացման և աշխատավորական լայն մասսաների շահերի խզումն ու հակադրությունը, դեպի ներքին հակասությունների սրումը աշխատանքի և կապիտալի միջև: Նա տանում է դեպի միլիոնավոր աշխատավորական մասսաների աղքատացումը, գործազրկության աճումը մի բևեռում և հակառակ կողմի հարստության կուտակումը մի խումբ կապիտալիստների ձեռքին՝ մյուս բևեռում: Նա տանում է դեպի կապիտալի արտահանման ուժեղացումը՝ մյուս երկրները: Հետևապես ինդուստրացման կապիտալիստական եղանակը դա կապիտալի շահագործման ուժեղացումն է երկրի ներսում և երկրից դուրս:

Այստեղից՝ ինդուստրացման կապիտալիստական եղանակը չի կարող իր ընդունելությունն ու օժանդակությունը գտնել լայն աշխատավորական մասսաների կողմից:

Ինդուստրացման սոցիալիստական եղանակը, ընդհակառակը, տանում է դեպի ինդուստրացման և լայն աշխատավորական մ

քարելավումը, դեպի սոցիալիզմի հաղթանակը մեր երկրում: Հետևապես ինդուստրացիան սոցիալիստական եղանակը դա կապիտալիստական շահագործման ոչնչացումն էր նշանակում մեր երկրում:

Այստեղից՝ ինդուստրացիան սոցիալիստական եղանակը արտահայտում էր մեր երկրի աշխատավորության լայն մասսաների անմիջական շահերը և ամենաջերմ ընդունելություն դրանում նրանց մեջ ու ամենաակտիվ օգնությունը նրանց կողմից Սովետական պետությանը:

Իր բազմաթիվ ղեկուցումների մեջ, ելույթներում և հոդվածներում ընկեր Ստալինը հանձարեղ կերպով մշակեց երկրի ինդուստրացիան հետ կապված բոլոր հարցերը, այդ հարցերի բոլոր կողմերը, սոցիալիստական ինդուստրացիան ուղիներն ու մեթոդները և մորիլիզացնելով մեր պարտիայի, բանվոր դասակարգի, սովետական ամբողջ ժողովրդի կամքն ու եռանդը, ուղղեց այն դեպի մեր երկրի ինդուստրացումը:

Այսպիսին էր ընկեր Ստալինի կողմից մշակված պարտիայի գլխավոր գիծը երկրի ինդուստրացիան հարցում, նրա տեմպերի, ինդուստրացիան եղանակի, աղբյուրների և մեթոդների հարցում:

ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՅՄԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ ՍՍՌՄ-ում

1929 թիվը հանդիսանում է մեր երկրում սոցիալիզմի կառուցման պատմության մեջ նշանակալից տարեթիվ: Այդ թվականին, Հոկտեմբերյան Մեծ ռևոլուցիայի 12-րդ տարեդարձի կապակցությամբ, ընկեր Ստալինը «Պրավդայում» տպագրեց իր պատմական հոդվածը—«Մեծ բեկման տարին»: «Անցած տարին սոցիալիստական շինարարության բոլոր ֆրոնտներում մեծ բեկման տարի էր,—սկսում է իր հոդվածն ընկեր Ստալինը: Այդ բեկումն ընթանում էր ու շարունակում է ընթանալ քաղաքի և գյուղի կապիտալիստական էլեմենտների դեմ սոցիալիզմի վճռական հարձակման նշանի տակ: Այդ հարձակման բնորոշ առանձնահատկությունն այն է, որ նա մեզ արդեն մի շարք վճռողական հաջողություններ է տվել մեր ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման (ռեկոնստրուկցիայի) հիմնական բնագավառներում»: (Ի. Ստալին, Լենինի դմի հարցերը, էջ 325, 1940 թ., Երևան):

Կերչի Վոյկովի անվան գործարանը, Չելյարինսկի ֆերոսպլավի գործարանը: Մեֆենաշինուքյան բնագավառում՝ շարք մտան ծանր մեքենաշինության Կրամատորսկի և Սվերդլովսկի գործարանները, Ստալինի անվան ավտոգործարանը, Մոլոտովի անվան ավտոգործարանը: Լրիվ¹ կամ մասամբ շարք մտան Ստալինգրադի և Խարկովի տրակտորի գործարանները, Կոմբայնի գործարանը Սարատովում և «Կոմունարը», Ստալինի անվան դյուղգործիքների գործարանը Ռոստովում, և Կադանովիչի անվան դյուղգործիքների գործարանը Գոմելում, Վորոշիլովի անվան նույնպիսի գործարան Տաշքենդում: Էլեկտրոեներգիայի գծով՝ շարք մտան Լենինի անվան Դնեպրոդէս գիգանտը, Ջուլի ռայոնական էլեկտրակայանը, Չելյարինսկի, Կուզնեցսկի, Կաշիրի, Շաիրովկայի, Սվիրի, Գորկու էլեկտրակայանները: Քիմիական արդյունաբերության գծով՝ հիմք դրվեցին այնպիսի խոշորագույն կոմբինատների, ինչպիսիք են Բերեզնիկովսկու, Վասիլևսենկայի, Յարոսլավսկի, Բորբիկովի կոմբինատները և այլն:

Ամփոփելով առաջին հնգամյակի արդյունքները ինդուստրացման բնագավառում, ընկեր Ստալինը մատնանշում էր հետևյալը.

«Որո՞նք են չորս տարում կատարված հնգամյակի հանրագումարները արդյունաբերության բնագավառում:

Հաղթությունն ձեռք բերինք արդյոք մենք այդ բնագավառում:

Այո, ձեռք բերինք: Եվ ոչ միայն ձեռք բերինք, այլև ավելի շատ բան արինք, քան սպասում էինք մենք ինքներս, քան կարող էին սպասել մեր պարտիայի ամենատաք ղլուխները: Այժմ այդ չեն ժխտում նույնիսկ թշնամիները, առավել ևս այդ չեն կարող ժխտել մեր բարեկամները:

Մենք չունենինք սև մետաղագործություն, երկրի ինդուստրացման հիմքը: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունենինք տրակտորային արդյունաբերություն: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունենինք ավտոմոբիլային արդյունաբերություն: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունենինք դադդահաշինություն: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունենինք լուրջ և ժամանակակից քիմիական արդյունաբերություն: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունենինք իսկական և լուրջ արդյունաբերություն՝ ժամանակակից դյուդատնտեսական մեքենաների արտադրությամբ համար: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունենինք ավիացիոն արդյունաբերություն: Այժմ մենք ունենք այն» (Ի. Ստալին, Լենինի դմի հարցերը, էջ 456, 1940 թ., Երևան):

Ընկեր Ստալինի այս խոսքերում հնչում է մեր մեծ ինդուստրիալ երկրի սիմֆոնիան, որի ստեղծողը նա է, մեր հաղթանակների բոլոր սիմֆոնիաների մեծ ստեղծագործողը:

Առաջին հնդամյա պլանի իրագործման ընթացքում մեր երկրի ինդուստրիալ զարգացման գործում վիթխարի մի աշխատանք ևս նախաձեռնվեց: Դա ածխամետաղարդյունաբերության մի նոր, երկրորդ բաղաչի ստեղծումն էր ՍՍՌՄ-ի արևելքում: Խնդիրն այն էր, որ Սովետական Միության արդյունաբերությունը մինչև այդ հենվում էր միայն մեկ ածխամետաղարդյունաբերության բաղաչի վրա, ուկրաինական բաղաչի վրա, որը չէր կարող բավարարել վիթխարի չափով զարգացող արդյունաբերության պահանջները: Անհրաժեշտ էր ստեղծել ածխամետաղարդյունաբերության մի նոր, երկրորդ բաղա ևս: Այդ նոր բաղան ստեղծվեց ընկեր Ստալինի անմիջական նախաձեռնությամբ և ղեկավարությամբ ՍՍՌՄ-ի արևելքում, Ուրալում և Կուզբասում, նա հանդիսացավ մեր երկրի ինդուստրացման, մեր Հայրենիքի անկախության և պաշտպանության վճռական բաղաններից մեկը:

Երկրի ինդուստրացման բնագավառում առաջին հնդամյակի ընթացքում ձեռք բերված նվաճումներն այն հետևանքն ունեցան, որ ՍՍՌՄ-ն վերածվեց հզոր ինդուստրիալ երկրի, կապիտալիստական էլեմենտները վերջնականապես և անվերադարձ կերպով դուրս մղվեցին արդյունաբերություն

Թացքում նոր կառուցված, կամ ամբողջապես վերակառուցված գործարաններից: Երկրորդ հնգամյակի ընթացքում ավելի բուռն թափով զարգացավ մեքենաշինությունը, սոցիալիստական ինդուստրիայի սիրտը: Նրա արտադրանքն ավելացավ ավելի քան 3 անգամ, գերազանցելով երկրորդ հնգամյակի բոլոր նախատեսումները: Սովետական մեքենաշինությունը նորագույն տեխնիկայով զինեց մեր էլեկտրաարդյունաբերությունը, մեխանիզացիայի ենթարկեց ածխի հանումն ու բեռնումն, անտառային, տեքստիլ, ձկան, տրանսպորտի և արդյունաբերության մյուս ճյուղերը: Հիմնականում ավարտվեց գյուղատնտեսության տեխնիկական վերակառուցումը: Տրակտորային պարկի հզորությունը ՍՍՌՄ-ում 2,225 հազար ձիաուժից՝ առաջին հնգամյակի ընթացքում, բարձրացավ մինչև 8,385 հազար ձիաուժի 1937 թվին, խոշոր չափով մեխանիզացիայի ենթարկվեց ֆիզիկական աշխատանքը գյուղատնտեսության մեջ:

Բոլոր հնգամյակների վիթխարի կառուցողական, ստեղծագործական աշխատանքների ամբողջ ծրագիրը թելադրված է մեծ Ստալինի կողմից: ՍՍՌՄ-ում չկա մետաղարդյունաբերության, մեքենաշինության, ավտոարդյունաբերության, հավաշինության, երկաթուղային մագիստրալների, քիմիական և ռազմական արդյունաբերության, ջրանցքների և այլ գործարանների ու ֆաբրիկաների կառուցման և ոչ մի կարևոր օբեկտ, որը կապված չլինի ընկեր Ստալինի անվան հետ, չհանդիսանա նրա նախաձեռնության արդյունքը:

Այս մասին չափազանց հետաքրքիր կերպով պատմեց ընկեր Կուլբիշևը պարտիայի 17-րդ համագումարում, 1934 թվին, երկրորդ հնգամյակի պլանի կապակցությամբ:

«Մետաղարդյունաբերության գործարանների կառուցման ծրագիրը, —ասում էր ընկեր Կուլբիշևը,—նշվել է ընկեր Ստալինի կողմից: Մանրամասն, ուշադր

վագոնների մի շարք վերանորոգման գործարանների կառուցումը—այս ծրագիրը նշված է եղել ընկեր Ստալինի կողմից։ Ավտոմոբիլային գործարանների կառուցումը—ինչպիսի գործարաններ, որտեղ, ինչպիսի կարողության գործարաններ պետք է կառուցել՝ տառացիորեն ընկեր Ստալինի ձեռքով են գրված։ Ծովային նավաշինության գործարանների կառուցման ծրագիրը նշվել է ընկեր Ստալինի կողմից։ Սինթետիկ կաուչուկի գործարանների կառուցման ծրագիրը թելադրված է ընկեր Ստալինի կամքով և հաստատակամությամբ։ Ալյումինի գործարանների կառուցումը սրռովել է ընկեր Ստալինի կողմից։ Ավիացիոն գործարանները կառուցվում են այն վայրերում և այնպիսի հզորությամբ, ինչպես մատնանշել է ընկեր Ստալինը։ Երկաթուղային հիմնական մագիստրալների կառուցման ծրագիրը, ճանապարհային շինարարության ծրագիրը (այնպիսի խոշոր ճանապարհային մագիստրալների կառուցումը, ինչպես Մոսկվա—Մարարովսկ, Մոսկվա—Թիֆլիս և այլն),—այդ բոլորը առաջադրված է ընկեր Ստալինի կողմից։ Զբանցքների կառուցումը՝ Բելոմոր ջրանցքը, Վոլգա—Դոնը, Մարինսկի սիսանմը—այդ բոլորը ընկեր Ստալինի նախաձեռնությունն է։ Ես հնարավորությունն չունեմ թվելու սոցիալիստական կառուցման այն բոլոր բնագավառները, որոնց առթիվ ընկեր Ստալինը տվել է հետագա զարգացման կոնկրետ ծրագիրը։

Մեծ առաջնորդի դեկտարացիամբ ծնունդ առավ սոցիալիզմի կառուցման վիթխարի ծրագիր երկրորդ հնգամյակում (Կուլյբիշև։ Հոգվածներ և ճառեր, հատ. 5-րդ, էջ 561—562, 1937 թ., ռուսերեն)։

Նույնպիսի վիթխարի աշխատանք է կատարել ընկեր Ստալինը մեր երկրի ինդուստրիալ կադրերի՝ ինդուստրիալ բանվորների, ինժեներատեխնիկական աշխատողների

եկող շարժում: «Նա մեր ժամանակները ամենակենսունակ և անհաղթահարելի շարժումն է հանդիսանում» — մատնանշում էր ընկեր Ստալինը: Այդ շարժման արմատները գտնվում են բանվոր դասակարգի նյութական դրության արմատական բարելավման մեջ, և այն բանի մեջ, որ մարդիկ մեզ մոտ աշխատում են ոչ թե շահագործողների համար, այլ իրենց համար, իրենց դասակարգի համար, սովետական ժողովրդի համար, սովետական հարազատ սկստության համար: Ստալինանովյան շարժումը սերտ կերպով կապված էր նոր տեխնիկայի հետ: Նրա արմատները գտնվում էին մեր երկրի տեխնիկական վերադիման մեջ, սոցիալիստական ինդուստրիայի մեջ: Ստալինանովյանները կարողացան տիրապետել նոր տեխնիկան, թամբել նրան, սովորեցին գնահատել և հաշվի առնել բանվորական օրվա բոլորներն ու վայրկյանները:

Երկրորդ հնգամյակի սլանների կատարումն ու գերազատարումը հնարավորություն տվեց բարելավել, ավելի քան երկու անգամ, սովետական ժողովրդի նյութական կենցաղային դրությունը, է՛լ ավելի զարգացնել ապրանքաշրջանառությունը երկրում, իրագործել կուլտուրական ռեուլցիան ՍՍՌՄ-ում:

Այս բոլորի հիման վրա լուծվեց երկրորդ հնգամյակի հիմնական քաղաքական խնդիրը: Վերջնականապես լիկվիդացիայի ենթարկվեցին շահագործող դասակարգերը մեր երկրում: Գյուղում վերջնականապես հաղթանակեցին կոլտոգային կարգերը: Վերացավ մարդու շահագործումը մարդու կողմից, վերացավ թշվառությունը երկրում: Տնտեսության սոցիալիստական սխեման անբաժան կերպով հաղթանակեց ժողովրդական տնտեսության բոլոր բնադավառներում: Ամրապնդվեց սովետական ժողովրդի բարոյական-քաղաքական միասնությունը:

Ինչո՞վ բացատրել մեր երկրի ինդուստրացման և սոցիալիստական

Մեր զարգացման արագ տեմպերի և չտեսնված հաջողութ-
յունների պատճառը տնտեսության սոցիալիստական սխտեմի
առավելությունների մեջ է, նրա արմատական տարբերության
մեջ՝ տնտեսության կապիտալիստական սխտեմի համեմատու-
թյամբ:

Ընկեր Ստալինը պարտիայի 16-րդ համագումարում, 1930
թվին, հիանալի կերպով ցույց տվեց սովետական էկոնոմիկայի
արմատական տարբերությունը և գերազանցությունը կապիտալիս-
տական էկոնոմիկայի համեմատությամբ: Տնտեսության սովե-
տական սխտեմը նշանակում է, որ իշխանության զլուխը կանգ-
նած է բանվոր դասակարգը, որ արտադրության միջոցներն ու
գործիքները վերցվել են կապիտալիստներից և բանվորների ու
գյուղացիների սեփականությունն են դարձվել, որ արտադրու-
թյան զարգացումը ենթարկված է ոչ թե կապիտալիստական շա-
հույթ ստանալու սկզբունքին, այլ պլանային ղեկավարման և
մասսաների նյութական-կուլտուրական մակարդակի բարձրաց-
մանը, որ ժողովրդական եկամուտը բաշխվում է ոչ թե հօգուտ
շահագործող դասակարգերի, այլ հօգուտ աշխատավոր մասսանե-
րի և ընդլայնված սոցիալիստական վերարտադրության, որ աշ-
խատավորների նյութական դրության սխտեմատիկ բարելա-
վումը ապահովում է մեր էկոնոմիկան գերարտադրության ճրգ-
նաժամից և կապիտալիզմին հատուկ այլ անբուժելի հիվանդու-
թյունից, որ մեղ մոտ երկրի տերն է հանդիսանում բանվոր
դասակարգը և նա աշխատում է իր համար, իր դասակարգի հա-
մար, իր պետության համար:

Տնտեսության սոցիալիստական սխտեմի կազմակերպման
այդ գլխավոր գործոնները, որոնք չունի և չի կարող ունենալ
տնտեսության կապիտալիստական սխտեմը, չտեսնված առա-
վելություններ են ստեղծում սոցիալիստական էկոնոմիկայի զար-
գացման համար:

Այնուհետև, տնտեսության կապիտալիստական սխտեմի
ժամանակ էկոնոմիկայի զարգացումը գ

ներում: Միայն երկրի ինդուստրիայի բարձր զարգացման պայմաններում հնարավոր է դյուդատնտեսության, թեթև արդյունաբերության, տրանսպորտի, անտառային արդյունաբերության, վիթխարի շինարարական-կառուցողական աշխատանքների տեխնիկական գինվածության հետագա հազեցումն ու կատարելագործումը և այդ հիման վրա մթերքների ու սպառման առարկաների առատության ստեղծումը երկրում:

Հետևապես սոցիալիստական ինդուստրիայի հետագա զարգացումը կոմունիզմի կառուցման նյութական-տեխնիկական հիմքն է հանդիսանում: Միայն նրա բոլոր զարգացման բաղադրյալ մենք կարող ենք տնտեսապես հասնել և անցնել գլխավոր կապիտալիստական երկրներից, և ստեղծելով սպառման առարկաների ու մթերքների առատություն, անցում կատարել սոցիալիզմից դեպի կոմունիզմը:

Ստալինյան երրորդ հնդամյա պլանը, որն ընդունվեց 18-րդ համագումարում, նախատեսում էր ժողովրդական տնտեսության զարգացման վիթխարի մի ծրագիր: Հատկապես նա նախատեսում էր ինդուստրիայի, ամենից առաջ պաշտպանողական ծանր ինդուստրիայի բուռն վերելքը: Նա նախատեսում էր բոլոր ռեսպուբլիկաների արդյունաբերության և ողջ ժողովրդական տնտեսության աննախընթաց վերելքը:

Ստալինյան երրորդ հնդամյակի կենսագործումը վճռական քայլ էր հանդիսանում ՍՍՌՄ-ի առաջ կանգնած գլխավոր տնտեսական խնդրի լուծման ճանապարհին, սոցիալիզմից կոմունիզմին անցնելու կարևորագույն էտապներից մեկը:

1941 թվականի երկրորդ կիսամյակում սկսված Հայրենական պատերազմը հնարավորություն չտվեց մեր երկրին ամբողջությամբ, լրիվ կերպով կենսագործելու երրորդ հնդամյա պլանը Սակայն մինչ պատերազմն եղած խաղաղ զարգացման երեք և կես տ

նառության գծով 92 տոկոսով: Նույնպիսի պատկեր գոյութիւն ունենէր նաեւ մյուս ցուցանիշներէ գծով:

Այսպիսով, պլանի կենսագործման բոլոր ցուցանիշներէ ընթացքը վկայում էին այն մասին, որ երրորդ հնգամյակը նույնպէս կկատարուէր ժամկետից շուտ: Մեր երկիրը հաստատ քայլերով առաջ էր գնում դեպի կոմունիզմը մեծ Ստալինի ղեկավարութեամբ, նրա գծած ուղիով:

* * *

Հայրենական մեծ պատերազմի ընթացքում մեր երկիրը հահամաշխարհային պատմական մեծ հաղթանակ տարավ: Այդ հաղթանակը սովետական հասարակակարգի, սովետական պետական կարգի, սովետական ղինված ուժերի գերազանցութեան և կենսունակութեան հաղթանակն էր իմպերիալիստական սիստեմի ամենաոռակցիոն, ամենադիշատիչ, ամենաավաղակային ուժերի դեմ, ֆաշիստական ագրեսորներէ դեմ:

Պատմական այդ հաղթանակն անհնարին կլինէր մեր երկրի համար, եթէ նա պատերազմին նախորդող ժամանակաշրջանում նախապէս պատրաստուած չլինէր ակտիվ պաշտպանութեան, եթէ նա չունենար մետաղ՝ սպառազինութիւնն արտադրելու համար, վառելանյութ՝ արդյունաբերութեան և տրանսպորտի գործունեութեան համար, բամբակ՝ հանդերձանք արտադրելու համար, հաց՝ քանակին և ազդարնակութեանը մատակարարելու համար:

«Կարելի է արդյոք պնդել, — ասում է ընկեր Ստալինը, — որ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մեջ մտնելուց առաջ մեր երկիրն արդէն ունէր այդ կարիքները հիմնականում բավարարելու համար պահանջվող նվազագույն անհրաժեշտ նյութական հնարավորութիւնները: Ես կարծում եմ, որ կարելի է պնդել... Համենայն դեպս, մեր երկրի դրութիւնը այդ տեսակետից երկրորդ համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին, 1940 թվին, մի քանի անգամ ավելի լավ էր, քան առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին, 1913 թվին» (Ստալին, Ճառ Մոսկվա քաղաքի Ստալինյան ընտրական օկրուգի ընտրողներէ նախընտրական ժողովում 1946 թ. փետրվարի 9-ին, Հայպետհրատ, էջ 13):

Հայրենական պատերազմի կարիքները բավարարելու նյութական հնարավորութիւններէ մեջ վճռական տեղը պատկանում

շողեքարշերի, էլեկտրաքարշերի, ավտոմոբիլների, մետալուրգիական սարքավորումների, շոգետուրբինների և հիդրոտուրբինների, մետաղահատ դաղդահների, դյուղատնտեսական մեքենաների, քիմիական և հանքային պարարտանյութերի արտադրության վերականգնումը և բուռն դարգացումը, նրանց գերազանցումը նախապատերազմյան մակարդակից: Այդ հիման վրա միայն հնարավոր է վերականգնել և ապա դարգացնել անտառային և շինանյութերի արդյունաբերությունը, տեքստիլ ու թեթև արդյունաբերությունը, սննդարդյունաբերությունը, տրանսպորտը, դյուղատնտեսական արտադրությունը, և բարելավել ժողովրդական մասսաների նյութական-կուլտուրական մակարդակը:

Սովետական ժողովուրդը բոլշևիկների պարտիայի և ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ մեծ հաջողությամբ կենսադործում է հետպատերազմյան հնգամյա պլանը:

Այն ժամանակ, երբ ԱՄՆ-ի արդյունաբերությունը հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում չկարողացավ հասնել պատերազմի ժամանակվա արտադրության առավելագույն մակարդակի (1943 թվի) անդամ 80 տոկոսին և 1948 թվից սկսած ցած է գլորվում, թևակոխելով առավել խորը տնտեսական ճգնաժամի մեջ, այն ժամանակ, երբ ԱՄՆ-ում սկսած տնտեսական ճգնաժամը իր հորձանքի մեջ է գրավել Արևմտյան Եվրոպայի մարշալացված երկրներին, որոնց էկոնոմիկան պատերազմից հետո կադեկադ հասնելով 1938 թվականի ճգնաժամային մակարդակին, նորից անհուսալի կերպով, 1949 թվականին, ցած գլորվեց, նույն այդ ժամանակաշրջանում ՍՍՌՄ-ի արդյունաբերությունը զարգանում է բուռն վերելքի դժով: Հետպատերազմյան 3—4 տարիների ընթացքում ՍՍՌՄ-ի արդյունաբերությունը արտադրանքի տեսակետից ոչ միայն հասավ նախապատերազմյան՝ 1940 թվի մակարդակին, այլև 1949 թ. հոկտեմբերին 50 տոկոսով գերազանցեց այդ մակարդակը:

Նույնպիսի վերելք են

1946 թվի փետրվարի 9-ի իր պատմական ճառում, ինչպես մատնանշեցինք վերևում, ընկեր Ստալինը տվեց ոչ միայն հետպատերազմյան հնգամյա պլանի հիմնական խնդիրները, այլև սոցիալիզմից կոմունիզմին անցնելու հոյակապ ծրագիրը: «Ինչ վերաբերում է ավելի երկարատև ժամանակամիջոցի պլաններին, — ասում է ընկեր Ստալինը, — ապա պարտիան մտադիր է կազմակերպել ժողովրդական տնտեսության նոր հզոր վերելք, որը մեզ հնարավորություն տալու է մեր արդյունաբերություն մակարդակը նախապատերազմյան մակարդակի համեմատությամբ բարձրացնելու, օրինակ, երեք անգամ: Անհրաժեշտ է՝ մենք հասնենք այն բանին, որ մեր արդյունաբերությունը կարողանա տարեկան արտադրել մոտ 50 միլիոն տոննա շուգուն, մոտ 60 միլիոն տոննա պողպատ, մոտ 500 միլիոն տոննա ածուխ, մոտ 60 միլիոն տոննա նավթ: Այս պայմանով միայն կարելի է համարել, որ մեր Հայրենիքը ապահովված կլինի ամեն տեսակ պատահականություններին: Դրա համար կպահանջվի դուրս երեք նոր հնգամյակ, եթե ոչ ավելի: Բայց այդ բանը կարելի է անել, և մենք պետք է այդ անենք» (Ստալին, Ճառ Մոսկվա քաղաքի Ստալինյան ընտրական օկրուգի ընտրողների նախընտրական ժողովում 1946 թվի փետրվարի 9-ին, Հայպետհրատ, էջ 20):

Կոմունիզմի կառուցման այս վիթխարի ծրագիրը 1948 թվին ընկեր Ստալինի նախաձեռնությամբ լրացվեց մի այլ վիթխարի ծրագրով ևս: Դա դյուղատնտեսության մեջ բնության տարերքի դեմ պայքարելու ՍՍՌՄ Մինիստրների Սովետի և Համ Կ(բ)Պ Կենտրոնական Կոմիտեի որոշումն էր, «ՍՍՌՄ Եվրոպական մասի տափաստանային և անտառատափաստանային շրջաններում բարձր և կայուն բերք ապահովելու համար դաշտասպաշտպան անտառաշերտեր ստեղծելու, խոտադաշտային ցանքաշրջանառություններ արմատացնելու, լճակներ և ջրամբար

տալիզմի մնացուկների դեմ մղվելիք պայքարն է, իդեոլո-
գիական ֆրոնտում միջազգային ռեակցիայի դեմ մղվելիք պայ-
քարն է, մեր աշխատավորների կոմունիստական դատարա-
կության դրոժն է:

Այսպիսով, բոլշևիկների պարտիան ընկեր Ստալինի լեկա-
վարությամբ մշակել է կոմունիզմի կառուցման վիթխարի ծրա-
դիրը իր բոլոր կողմերով:

Սովետական ժողովուրդը կենսագործում է կոմունիզմի կա-
ռուցման ստալինյան ծրագիրը: Հետպատերազմյան հնդամյակի
կենսագործումը կարևոր և վճռական քայլ է կոմունիզմի կառուց-
ման ճանապարհին:

Այն ժամանակ, երբ կապիտալիստական աշխարհը դալար-
վում է ներքին և արտաքին հակասությունների մեջ և դեպի
կործանումն է գնում, Սովետական Միությունը հաստատ քայ-
լերով առաջ է գնում դեպի իր նպատակը, դեպի կոմունիզմի
կառուցումը: Ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ սովետական
ժողովուրդը կառուցեց սոցիալիստական հասարակարգը մեր
երկրում: Ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ սովետական ժողո-
վուրդը, ամրապնդելով իր երկրի պաշտպանունակությունը, առաջ
է գնում դեպի կոմունիզմի հոյակապ շենքի կառուցումը մեր
երկրում: Իսկ մեր առաջխաղացումը դեպի կոմունիզմ չի կա-
րող չմոբիլիզացնել միջազգային աշխատավորությանը սոցիա-
լիզմի համար մղվելիք պայքարում ամբողջ աշխարհում:

Խմբագիր՝ Ա. ՄԱՐՈՒԽՅԱՆ

Տեխ. խմբագիր Մ. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ

Կոնտրոլ սրբագրիչ Մ. ՊԱՐՈՆԻԿՅԱՆ

Պատվեր № 544, տիրած 5000: Տպագր. 3 մամ.: Մեկ մամուլում 38.400 տպանիշ: ՎՖ 04884: Հանձնված է արտադրության 19/XI 1949 թ., ստորագրված է տպելու 12/XII 1949 թ.

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ տպարան, Երևան, Արտվյան, 124

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0027480

-104.
ԳԻՆԸ ԴՐ.

ЦЕНА

II
4346